

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
факультет соціології
кафедра соціальних структур та соціальних відносин

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«ДИСКРИМІНАЦІЯ ПРИ ОРЕНДІ ЖИТЛА: ІНТЕРСЕКЦІЙНИЙ АНАЛІЗ»

Спеціальність: 054 «Соціологія»
Освітня програма: «Гендерні студії»
Освітній ступінь: магістр
Кваліфікація: магістр соціології

Авторка: Хассай Єлизавета Юріївна,
студентка магістратури

Науковий керівниця: Бабенко Світлана Сергіївна,
кандидатка соціологічних наук, доцентка

Магістерська робота допущена до захисту
Рішенням кафедри соціальних структур та соціальних відносин

Протокол № _____ від « ____ » _____ 20__ р.
Зав. кафедри _____ доц. Мазурик О.В.

Київ 2021

Право на житло - базова потреба людини. Від нього залежать інші сфери життя людини: освіта, робота, здоров'я. Множинна дискримінація на приватному ринку оренди житла може обмежувати доступ до житла та поглиблювати соціальні нерівності. Теоретичні засади дослідження дискримінації та нерівностей при оренді житла реалізуються інтерсекційним підходом. Здійснений порівняльний аналіз специфіки дискримінації при оренді житла за результатами досліджень в США, Німеччині та Україні. Це показало перетин раси, нації, віку та гендеру в дискримінаційному ставленні, яке обмежує доступ до оренди житла. Даний підхід був застосований у дослідженні стереотипів та упереджень, з якими стикається студентство при оренді житла в Києві.

Ключові слова: оренда житла, дискримінація, перекресність, інтерсекційний аналіз.

The right on housing is a basic human need. All the other spheres of human life depend on it: education, work, health. Multiple discrimination in the private housing rental market limits access to housing and increase social inequalities. The theoretical foundations of the study of discrimination and inequalities in rental housing are implemented within the frame of intersectional approach. A comparative analysis of the specifics of discrimination in rental housing based on research in the United States, Germany and Ukraine. It shows the similarities of the intersection of race, nation, age and gender in discriminatory attitudes and hence limits in access to the housing rent.

This approach was applied to the study of stereotypes and prejudices students faced in housing rental in Kyiv.

Key words: housing rental, discrimination, intersection, intersectional analysis.

ЗМІСТ

ВСТУП

.....Помилк

а! Закладку не визначено.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИСКРИМІНАЦІЇ ПРИ ОРЕНДІ ЖИТЛА.....	5
1.1. Теоретико-методологічні засади дослідження дискримінації	5
1.2. Інтерсекційний підхід в аналізі дискримінації та нерівностей	10
1.3. Застосування інтерсекційного підходу у дослідженні упереджень та установок при оренді житла	14
ВИСНОВКИ до розділу 1	16
РОЗДІЛ 2. ІНТЕРСЕКЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ДИСКРИМІНАЦІЇ ТА НЕРІВНОСТЕЙ ПРИ ОРЕНДІ ЖИТЛА	17
2.1. Особливості інтерсекційного аналізу дискримінації та нерівностей при оренді житла.....	17
2.2. Специфіка дискримінації при оренді житла: за результатами досліджень в різних країнах	22
ВИСНОВКИ до розділу 2	30
РОЗДІЛ 3. ДИСКРИМІНАЦІЯ СТУДЕНТСТВА ПРИ ОРЕНДІ ЖИТЛА	31
3.1. Форми та види дискримінації студентства при оренді житла.....	31
3.2. Множинна дискримінація студентства при оренді житла: кейс Києва.....	43
3.3. Рекомендації щодо запобігання інтерсекційної дискримінації при оренді житла.....	45
ВИСНОВКИ до розділу 3	45
ВИСНОВКИ.....	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	49

ДОДАТОК А

.....54

ВСТУП

Актуальність. Право на житло є базовою потребою людини. Воно закріплене у Загальній декларації прав людини (стаття 25) і в Конституції України (стаття 47). Від наявності у людини житла, яке є безпечним простором залежать інші сфери життєдіяльності: освіта, дозвілля, робота тощо.

За даними комплексного дослідження державної житлової політики, проведеного Cedos у 2019 році [Федорів, 2019, с. 95], 18% тих, хто орендує житло, стикалися з упередженим ставленням під час його пошуку чи оренди. На початку 1990-х, в Україні скоротився житловий фонд у суспільній власності, внаслідок масової приватизації. Таким чином, житло у суспільній власності скоротилось і наразі домінує ринок оренди у приватних осіб.

З початком навчання в університеті частина студентства переїжджає до вищого навчального закладу в інше місто та починає орендувати житло. На ринку оренди житла вони можуть зіштовхнутись із множинною дискримінацією. Дослідження Cedos 2019 року [Федорів, 2019, с. 9], показує що державні житлові програми орієнтовані на молодь є економічно неефективними та соціально несправедливими. Найбільш вразливі групи не отримують допомогу від цих програм, а на приватному ринку оренди вони можуть зіштовхнутись із дискримінацією.

Дослідження дискримінації при пошуку та оренді житла є важливими для розуміння існуючих нерівностей та перешкод у доступі до оренди житла.

Серед українських науковиць дослідженням житлової нерівності на ринку оренди в Україні присвячені роботи А.Ляшевої. П.Федорів у своїх дослідженнях розкриває специфіку житлової політики в Україні. Т.Гнатюк займається

дослідженнями дискримінації певних груп.. Серед західних науков.иць, М. Карлссона та С. Ерікссон займаються дослідженнями інтерсекційної дискримінації на ринку оренди житла. Дискримінацію негетерономативних партнер.ок при оренді досліджує Д.Швегман. Дослідженнями етнічної дискримінації на ринку оренди житла займаються К.Ауспург, Т. Гінц.

Проблемна ситуація полягає в наявності протиріч та неврегульованості стосунків між орендодави.цями та орендар.ками житла в Україні та потребою систематизації наявного знання щодо можливостей їх оптимізації з урахуванням запобігання множинної дискримінації. Особливо, що стосується неформальних бар'єрів та виявленню латентних дискримінаційних стереотипів та практик, з якими можуть зіштовхнутися різні групи людей при оренді житла.

Об'єкт дослідження: соціальні практики оренди житла.

Предмет дослідження: дискримінація студентства при оренді житла в Україні.

Мета: виявлення латентних дискримінаційних стереотипів, практик та неформальних бар'єрів при оренді житла орендодав.ицями щодо студентства.

Завдання:

- описати теоретико-методологічні засади дослідження дискримінації;
- визначити принципи інтерсекційного підходу в аналізі дискримінації та нерівностей;
- визначити застосування інтерсекційного підходу у дослідженні упереджень та установок при оренді житла;
- дослідити особливості інтерсекційного аналізу дискримінації та нерівностей при оренді житла;
- проаналізувати специфіку дискримінації при оренді житла: за результатами досліджень в різних країнах;
- дослідити форми та види упереджень та стереотипів щодо студентства при оренді житла;
- дослідити прояви множинна дискримінація студентства при оренді житла: кейс Києва;

- розробити рекомендації щодо запобігання інтерсекційної дискримінації при оренді житла.

Теоретичні засади роботи: інтерсекційний підхід К. Креншоу, П. Хілл Коллінз, М. Маркс Феррі.

Емпірична база: глибинні інтерв'ю.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИСКРИМІНАЦІЇ ПРИ ОРЕНДІ ЖИТЛА

1.1. Теоретико-методологічні засади дослідження дискримінації

Дослідження дискримінації почали з'являтися із розвитком соціальних рухів за дотримання прав та можливостей груп, яких дискримінують. Незважаючи на те, що дискримінація не була об'єктом дослідження у працях класиків соціології, соціологічні теорії мають необхідний апарат для роботи із дискримінацією та допомагають розкрити її сутність.

Далі будуть розглянуті визначення поняття дискримінації та нерівності, їх зв'язок та відмінності для різних підходів.

Одна з теорій символічного інтеракціонізму - теорія стигми привносить неоціненний внесок в розуміння специфіки інтеракцій із стигматизованими індивідами. Оскільки, люди, яких дискримінують часто виступають носіями стигми, нам важливо розібратись у цій специфіці.

І.Гофман під "стигмою" має на увазі якість людини, яка видає яку-небудь неприйнятну властивість людини, характер цієї якості визначається не самою якістю, а ставленням інших індивідів до неї. Науковець виділяє три типи стигми: тілесні вади (фізичні відмінності), недоліки індивідуального характеру (радикальні політичні погляди, спроби самогубства, споживання наркотичних речовин, гомосексуальність тощо), родова стигма раси, національності та релігії, яка може передаватись по спадковості та стосуватись всіх член.кинь родини [Goffman, 1963, пер.М.С.Добряковой]. Таким чином, володіння відмінними ознаками від інших пов'язане із відмінним до них ставленням. Оскільки стигма, стосується якоїсь негативної для інших людей якості, ставлення до носій.ок стигми також може мати негативний характер. Відбувається конструювання теорії стигми - ідеології, яка обґрунтовує вороже ставлення до індивіда, через його "неповноцінність". Це ставлення може проявлятися через дискримінацію до інших, зменшуючі можливості носій.ок стигми.

Цікавим для нас, є існування зовнішньої та внутрішньої стигми. Зовнішня стигма - це стигма щодо оточуючих. До неї відносяться: насилля, дискримінація, ігнорування думок та інтересів групи тощо. Внутрішня стигма - це стигма, відносно соціальної групи, до якої належить сама людина, через що людина змінює ставлення до самої себе. Вона може виявлятися у страху дискримінації з боку інших людей, відчуття безпорадності, знецінення своєї власної думки тощо [Товщик, 2014]. Хоча внутрішня стигма на перший погляд не пов'язана із дискримінацією одних людей іншими, насправді це не так. Люди, які мають певну стигму, навіть якщо не інтерналізують її, витрачають свій час на думання про поведінку інших по відношенню до них. Результати дослідження Дайана М. Квіна, Мішеля К. Вільямса [Quinn, 2015] стосовно індивідів з ментальними захворюваннями зображають, що наявність досвіду дискримінації протягом життя індивіда через стигму, може вплинути не лише на стурбованість щодо можливої дискримінації в майбутньому, а ще й на те, наскільки вони інтерналізують негативні почуття по відношенню до себе. Досвід дискримінації щодо засвоєної стигми повністю опосередкований збільшенням очікуваної дискримінації та очікуваної стигми.

Важливо підкреслити, що наявність стигми стосується не лише приватних проблем окремих індивідів, це стосується конструювання стигм на рівні суспільства. Наявність тілесної, расової тощо стигми впливає на інтеракції між індивідами ще до моменту інтеракції, у процесі думання про іншу людину. Стигматизування, передбачає негативне ставлення та навіть дії щодо іншої людини. Таким чином, життєві можливості людини зменшуються, через наявність в неї певної якості, яка оцінюється як "негативна". Стигми соціально конструюються. Вони залежать від якостей, які є унормованими у суспільстві та тими, які вважаються неправильними. Виходить, що одна група людей, яка в певному контексті не має стигми, зменшує можливості та порушує права іншої стигматизованої групи.

Особливістю соціологічного розуміння дискримінації на відміну від психології та інших наук полягає в тому, що воно виходить за рамки лише

окремої індивідуальної дії, а стосується комплексної системи соціальних стосунків, яка продукує нерівність.

В більш широкому значенні, дискримінація означає відмінне ставлення до людини чи соціальної групи, яке вже реалізоване, або має намір через певні генералізовані характеристики. Внаслідок дискримінації індивіди чи соціальна група, на яких вона спрямована, зазнають збитків та незручностей [Salentin, 2020].

Ще одне загальне соціологічне тлумачення дискримінації полягає в тому, що дискримінація це дія або практика, яка виключає, створює труднощі або відмінності між індивідами, групами засновуючись на їх рисах, характеристиках, які приписуються або сприймаються [Kohler-Hausmann, 2011].

Ці визначення відмінні від психологічних, політологічних чи економічних тим, що націлюють фокус уваги на соціальне - взаємодію між індивідами та групами. Проте, вони досить загальні і не є достатніми для емпіричної концептуалізації понять, тому, розглянемо наступні визначення.

Більшість науков.иць розрізняють два взаємопов'язаних, але водночас відмінних визначення дискримінації: нерівні наслідки та відмінне ставлення. Нерівні наслідки відбуваються коли відносяться до людей однаково, згідно з набором правил та процедур, але ці правила та процедури сконструйовані таким чином, що надають перевагу одній групі над іншою [Blank, 2004, p. 40]. Це визначення автор.ки в першу чергу застосовували при дослідженні расової дискримінації. Можна припустити, що воно може бути актуальним й для інших видів дискримінації, оскільки логіка конструюванням норм та правил є подібною. Перевіримо в ході роботи це припущення.

Відмінне ставлення стосується рішень та процесів, які можуть не мати дискримінаційного змісту, проте внаслідок вони продукують та збільшують шкоду по відношенню до певних груп [Pager, 2008].

Соціологиня Барбара Рескін розглядає дискримінацію як систему, а саме: набір динамічно пов'язаних підсистем, в яких 1) нерівності систематично надають перевагу певним групам, 2) нерівності між підсистемами взаємно

підсилюють один одних, 3) одним з джерел внутрішньої підсистемної нерівності є дискримінація. Рескін пише, що поширена, взаємопов'язана нерівність в різноманітних сферах: кредитування, освіта, працевлаштування тощо, являє собою систему, яка породжує метадискримінацію. Дискримінація сприяє взаємопов'язаним нерівностям в підсистемах, які формують систему, продуктом якої є дискримінація на рівні суспільства. Ця дискримінація сприяє нерівностям щодо певних характеристик певних груп у різних сферах [Reskin, 2012]. Для нашої роботи це важливий погляд, тому що досліджуючи дискримінацію в одній підсистемі, корисно враховувати перетини із іншими підсистемами та впливу суспільного порядку на дискримінацію.

Дискримінація має різні форми, види та може відбуватись в різних сферах. Зараз ми спробуємо їх окреслити.

Дискримінація буває прямою та непрямю. Пряма дискримінація відбувається тоді, коли нерівність виникає цілеспрямовано. Коли рішення явно засновані на певній характеристиці людини, така дискримінація є прямою. Непряма дискримінація це збільшення першочергової шкоди. Це відбувається, коли нерівномірні результати прямої дискримінації використовуються як основа для наступних рішень або рішень взаємопов'язаних інституцій [Borgatta, 2000]. Таким чином, непряма дискримінація відбувається нібито за нейтральних умов, правил, критеріїв тощо, але насправді зменшує можливості певної групи через певні характеристики.

Дискримінація може стосуватись різноманітних характеристик, рис, ознак тощо людини. Це можуть бути: стать, сексуальна орієнтація, гендерна ідентичність, вік, місце походження людини, національність, зовнішній вигляд, наявність інвалідності, сімейний статус, раса, клас тощо.

Так, дискримінація жінок - це будь-яке розрізнення, виключення чи обмеження прав та основних свобод людини у політичній, економічній, соціальній, культурній, громадській чи будь-якій іншій сфері, що здійснюється за ознакою статі та гендеру і має на меті чи призводить до часткового або повного

невизнання або обмеження можливостей жінок користуватися своїми правами незалежно від їхнього сімейного статусу [Бабак, 2021].

Дискримінація за ознакою статі та гендерно обумовлена дискримінація - дискримінація, що виникає через взаємозв'язок між статтю (як біологічними характеристиками жінок та чоловіків) та їхніми соціально сконструйованими ідентичностями, ознаками та ролями, а також соціальними та культурними значеннями, що суспільства приписують біологічним відмінностям жінок та чоловіків [Бабак, 2021].

Дискримінація за віком (ейджизм) - дискримінація особи на підставі її належності до певної вікової групи, поширена як у формальних, так і в неформальних сферах життя суспільства. Проявляється в готовності адекватно сприймати і співпрацювати лише з людьми, які відповідають заздалегідь установленим віковим критеріям [Сейко, 2014].

Окрім цього, дискримінація може відбуватись в різних сферах: житловій (оренда, купівля), освітній, на ринку праці, стосуватись охорони здоров'я, кредитування, правосуддя тощо.

Україна як держава робить певні кроки у запобіганні та протидії дискримінації. В законодавстві, дискримінація тлумачиться як ситуація, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, встановленій Законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними [Закон України Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні, 2014].

В законодавстві зазначено про “позитивну дискримінацію”, а саме: позитивні дії - спеціальні тимчасові заходи, що мають правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, спрямовану на усунення юридичної чи фактичної нерівності

у можливостях для особи та/або групи осіб реалізовувати на рівних підставах права і свободи, надані їм Конституцією і законами України [Закон України Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні, 2014].

Також перелічені сфери, на які поширюється дія Закону Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні. Це громадсько-політична діяльність, державна служба та служба в органах місцевого самоврядування, правосуддя, трудові відносини, охорона здоров'я, освіта, соціальний захист, житлові відносини, доступ до товарів і послуг.

В Україні також є Закон Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, в якому дискримінація за ознакою статі визначається як ситуація, за якої особа та/або група осіб за ознаками статі, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами або привілеями в будь-якій формі, встановленій Законом України "Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні", крім випадків, коли такі обмеження або привілеї мають правомірну об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними [Закон України Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, 2017].

Окрім цього, Україна ратифікувала Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW). Він накладає на держав-учасниць юридичне зобов'язання забезпечувати дотримання, захист і реалізацію прав жінок у різних сферах.

Наявність антидискримінаційного законодавства важливе для нашої роботи, оскільки передбачає умови запобігання дискримінації при оренді. Проте залишається невідомим, наскільки орендарки обізнані з цими нормами та наскільки ці положення можуть захистити від множинної дискримінації.

1.2. Інтерсекційний підхід в аналізі дискримінації та нерівностей

Розвитку інтерсекційного підходу сприяв теоретичний доробок та феміністські рух чорношкірих жінок. З середини 19 століття активіст.ки

запропонували важливе розуміння двох інтелектуальних проєктів інтерсекціональності - проєкту видимості та проєкту переосмислення категорій відносин [Hancock, 2016, p. 38]. Це стало можливо завдяки досвіду активіст.ок та дослідни.ць, який був відмінним від домінуючого у мейнстрімному суспільному та науковому дискурсі.

Вперше термін інтерсекційність вжила професорка Кімберлі Креншоу в 1989 році у роботі “Демаргіналізація перетину раси та статі: критика чорного фемінізму антидискримінаційної доктрини, феміністські теорії та антирасистські політики” [Crenshaw, 1989]. Дослідниця по іншому звернула увагу на категорії раси та статі. Вона зауважила, що дискримінацію, яку зазнають чорношкірі жінки є подвійною: за ознакою раси та статі, відповідно цей досвід потрібно розглядати як перехресність, а не опосередковано одне від одного. Раса плюс стать не дорівнює адекватній репрезентації досвіду чорношкірих та досвіду жінок. Чорношкірі жінки зазнають дискримінації за обома ознаками, тому мають розглядатись водночас, інакше якщо звертати увагу лише на стать, видимим досвідом є досвід більш привілейованих жінок (в контексті раси - білошкірих жінок), а щодо расової дискримінації - досвід чорношкірих чоловіків.

Теоретикині інтерсекційного підходу: Патриція Хілл Коллінз, Анжела Девіс, Бел Хукс, Сільвія Валбі, Анна Карастафіс та інші.

Інтерсекційність - концепція про перетин різних дискримінацій, згідно з якою різні форми нерівності або пригнічення не існують окремо одна від одної та доповнюють і конструюють одна одну [Шевченко, 2016].

Інтерсекційний підхід - це теоретичний підхід, який походить з матричного мислення. Також це методологічна рамка, яка враховує контекстсализованість аналізу, звертається особлива увага на владу та безправність, перетином із стратифікаційною структурою.

Інтерсекційний підхід враховує перехресність ідентичностей, та розглядає системи пригноблення як перехресні та ті, які взаємопідсилюють один одного, тобто один аспект ідентичності та/або форма нерівності не трактується як відокремлювана або як першочергова [May, 2015, p. 3].

Хе Йон Чу та Майра Маркс Феррі розглядають інтерсекційність як теоретичний та методологічний підхід роботи із нерівністю. Вони фактично розділяють розуміння інтерсекційності як зосередженість на групі, процесі та системі [Choo, 2010].

Орієнтація на групу означає, що у центрі дослідження - маргіналізовані групи, які зазнають дискримінацію за кількома характеристиками. Це передбачає, надання голосу групам, які не входять в нормативну політичну повістку та є непомітними при дослідженнях. Це також стосується відмови від визнання одного досвіду, який може репрезентувати інші ідентичності. Так, говорячі "всі жінки", зазвичай мається на увазі привілейовані жінки. Для американського суспільства це може бути білошкіра освічена жінка, з заможної родини. Натомість, менш привілейовані жінки, які зазнають множинного пригнічення, наприклад: чорношкіра гомосексуалка, залишаються непомітними у мейнстрімному дискурсі. Тому, включеність та надання голосу тим, хто зазнає множинного пригнічення, важливий аспект інтерсекційного підходу.

Інтерсекційність як процес, стосується звернення уваги на владу як на взаємозв'язок. Розглядає точки перетину систем пригноблення та враховує інтереси непомітних груп. Звернення уваги на процес передбачає увагу на перехресність стосунків, які структурують нерівності. Важлива увага приділяється контекстуалізації того, що вивчається. Важливим є соціальна структура та її ієрархічність щодо ідентичностей. Увага на процесі враховує кути перетину різних нерівностей. В залежності від контексту, можуть пріоритизуватись більш важливі перетини. В методологічній площині, може використовуватись компаративний аналіз, який також уважний до перетинів структурних нерівностей та індивідуального рівня.

Орієнтація на систему, має на увазі погляд на суспільство та процеси, які в ньому відбуваються, включно із нерівністю не як на комплексні, інтерактивні та історично сформовані, замість погляду виключно на якийсь один соціальний інститут та нерівності, які його стосуються. На відміну від орієнтації на процес, орієнтація на систему передбачає сфокусованість на перехресності, а не пошуку

головного ефекту нерівностей. Заохочується використання компаративістських та історичних методів у дослідженнях.

Особливість інтерсекційного підходу у роботі із нерівностями також полягає в увазі до пригнічення та привілеями. Пригнічення може бути визначене як система, яка підтримує переваги та недоліки на основі членства в соціальних групах та діє навмисно та ненавмисно на індивідуальному, інституційному та культурному рівнях [Hardiman, 2007].

Соціальний статус людини в соціальному порядку часто визначає доступ людини до влади та ресурсів [Sloan, 2018, p. 104]. Так, одні ідентичності в певному контексті можуть сприяти більшим можливостям, ніж іншим в різних сферах. Наприклад, маскулінна гендерна ідентичність є більш привілейованою, ніж фемінна, враховуючи патріархатний гендерний порядок. Так, за умов гетеронормативності у суспільстві, гомосексуал.ки та бісексуал.ки знаходяться в менш привілейованому положенні, тому можуть зазнавати обмежень та дискримінації через ненормативну сексуальну орієнтацію.

1.3. Застосування інтерсекційного підходу у дослідженні упереджень та установок при оренді житла

Дослідження випадків не лише прямої дискримінації, але й опосередкованої сприятиме унаочненню досвіду груп людей, який є невидимим у мейнстрімному дискурсі доступу до бажаного, безпечного житла.

Оскільки дискримінація може бути усвідомленою та неусвідомлюваною, важливим буде звернути увагу наскільки ідентифікують випадки дискримінації люди, яких вона безпосередньо стосується.

Розуміння того, що дискримінація відбувається як на міжособистісному рівні, так і структурному дозволить поглянути на специфічні соціальні практики, які є нормативними для орендодавців та орендарок, а також розглянути як діють соціальні інститути та житлова політика щодо вразливих груп.

В нашому дослідженні дискримінації та упереджень під час оренди житла основним інструментом аналізу буде застосування інтерсекційний підхід, зокрема використання наступних положень.

Звернення уваги на соціальну нерівність в стосунках пов'язаних з орендою житла.

Розгляд владних стосунків, які ієрархічно структурують різноманітні ідентичності. Через що збільшують можливості одних людей та обмежують інших. Ці нерівності можуть стосуватись людей різного віку, зовнішності, економічних спроможностей, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації, сімейним станом, наявністю/відсутністю дітей тощо. Перехресність владних стосунків на міжособистісному та структурному рівнях.

Користування принципом контекстуальності. Наявність стереотипів, упереджень та втілень дискримінаційних соціальних практик при оренді житла відбуваються не відокремлено, а в контексті українського суспільства, в якому може бути поширеною множинна дискримінація. Окрім цього, стосунки між орендарками та орендодавцями залежать від житлової політики України, державного регулювання орендних стосунків. Також, важливі соціальні

практики, які не пов'язані із дискримінацією, але які склались у стосунках орендодав.иць та орендар.ок. Це підписання чи не підписання договору оренди, користування ріелторськими послугами, усні домовленості, способу захисту власних прав при оренді тощо. Всі ці контексти пов'язані із нерівностями, які бувають при оренді житла.

Одна з головних ідей інтерсекційного підходу стосується соціальної справедливості. Це допоможе критично подивитись на орендні стосунки. Надасть можливість зрозуміти, які групи є непомітними і мають обмежений доступ до оренди житла та зрозуміти, як соціальна дія та соціальні рухи можуть допомогти захищати права тих, хто зазнає множинної дискримінації при оренді. Також це надасть можливість критично подивитись на житлову політику, а саме оренди житла з позиції соціальної справедливості та спроможності забезпечувати житлом різні групи людей.

Завдяки принцип комплексності зможемо застосувати різні пояснювальні моделі, що сприятиме адекватному відображенню емпіричній реальності в теоретичній площині.

Увага до стосунків між різними ідентичностями допоможе всесторонньо зрозуміти досвід різних людей з різними характеристиками, а не лише найбільш привілейованих, які мають якомога більше можливостей щодо оренди бажаного житла.

Окрім цього, в дослідженні буде використовуватись принцип розвитку та історизму. Це допоможе подивитись на стосунки оренди як динамічні та соціально сконструйовані, які змінюються в залежності від часового та просторового контексту.

Буде використаний пізнавальний принцип, завдяки якому будуть врахована специфіка соціуму, в якому відбуваються соціальні практики оренди житла.

В даній роботі будуть використані такі методи як аналіз, синтез та узагальнення. Завдяки цьому будуть розглянуті різні елементи та характеристики об'єкта дослідження, як відокремлено, так і разом. Це сприятиме адекватному пізнанню, яке відображає єдність протилежностей по відношенню до

взаємозв'язку окремого та загального. Завдяки узагальненню можливо буде здійснити перехід від емпіричного аналізу окремих елементів, через виділення спільних ознак, до ступеня абстракції.

ВИСНОВКИ до розділу 1

Таким чином, проаналізувавши різні соціологічні підходи у дослідженнях дискримінації, для подальшої роботи виокремлено символічний інтеракціонізм як теорію, яка працює з дискримінацію через теорію стигматизації. Для даної роботи важливе знання, що теорія стигми пропонує обґрунтування ворожого ставлення до індивіда, через його “неповноцінність”. Досвід дискримінації впливає не лише на зовнішні можливості та обмеження індивіда, пережитий досвід негативного ставлення до себе може інтерналізуватись.

Особливістю соціологічного дослідженні дискримінації, на відміну від інших дисциплін в тому, що дискримінація розглядається не виключно як негативна інтеракція між двома індивідами, а описується та пояснюється як структурне явище, яке пов'язане з соціальними інститутами, соціальними процесами.

Так, розрізняють визначення дискримінації як нерівні наслідки та відмінне ставлення. В емпіричній частині нашої роботи, ми спробуємо дослідити відмінне ставлення, яке продукує та збільшує шкоду по відношенню до певної групи.

У дослідженнях дискримінації розрізняють пряму та непряму дискримінацію, яка може відбуватись за різноманітними ознаками: гендером, сексуальної орієнтацією, віком, класом тощо. Дискримінація має прояви в різноманітних сферах: прецедвладстві, освіті, оренді тощо.

Українське законодавство забороняє дискримінацію, та передбачає протидію та запобігання. Не вистачає досліджень, які б відображали рівень знання щодо практичного втілення цієї заборони та рівня обізнаності населення щодо законів та їх дію.

Дискримінація щодо певних груп пов'язана із існуючими в суспільстві соціальними нерівностями. Теоретичний підхід, в фокусі якого перетин

різноманітних систем нерівностей - інтерсекційний підхід. В рамках даного підходу вивчається перетин дискримінацій за різними ознаками, приділяється увага тому, як різні системи нерівностей та форми пригнічення взаємодіють та конструюють одна одну. Оскільки інтерсекційний підхід розглядає не один вид дискримінації, відокремлено від інших, а розглядає комплексно різні дискримінації, інтерсекційний підхід працює із множинною дискримінацією.

Особливості застосування інтерсекційного підходу при дослідженні упереджень та установок при оренді житла полягають у зверненні уваги на соціальну нерівність при оренді житла, аналіз владних, ієрархічних стосунків між орендодавцями та орендарками, застосування принципу контекстуальності, комплексності, соціальної справедливості.

РОЗДІЛ 2. ІНТЕРСЕКЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ДИСКРИМІНАЦІЇ ТА НЕРІВНОСТЕЙ ПРИ ОРЕНДІ ЖИТЛА

2.1. Особливості інтерсекційного аналізу дискримінації та нерівностей при оренді житла

Особливості інтерсекційного підходу полягають в увазі до владних стосунків, які структурують соціальну дійсність. Інтерсекційний підхід працює

із різними системами нерівностей, досліджує їх перетинання та накладання. Не менш важливими принципами також є соціальна справедливість, контекстність та соціальна дія. Все це зумовлює погляд на орендні стосунки як владні. На ринку оренди діють декілька актор.ок: орендар.ки, орендодави.ці та держава, ріелтор.ки.

В полі можливостей державної влади - приймати та ухвалювати рішення, які стосувалися б протидії та запобіганню дискримінації у сфері житлових стосунків, наприклад - оренди. Представни.ці державної влади можуть приймати рішення, які стосувалися б створення або усунення неприбуткового сектору соціального житла, який може орієнтуватись на середній клас та конкурувати з приватними орендодави.цями. Також може бути спрямованим на вразливі групи і надавати доступ до безпечного житла, групам, які невзможі самі собі його забезпечити.

Орендодави.ці можуть бути приватними особами та крупними компаніями. Житло для них - товар, який приносить прибуток. Окрім цього, вони мають владу розпоряджатись приватизованим майном, вирішувати кому здавати в оренду, а кому ні. Як пише Бекер [Becker, 1971], робити це за власним смаком. Можлива й інша ситуація, коли орендодави.ці це держава або неприбуткові компанії, в цьому випадку житло є соціальним.

Ріелтор.ки, не володіють майном, вони є посередни.цями в комунікації. Це дає їм владу обирати орендар.ок. В такому випадку, якщо ріелтор.ка має упередження щодо якоїсь ознаки орендар.ки, воно може бути реалізовано у дискримінацію.

Орендар.ки можуть мати різноманітні соціально - демографічні характеристики, мати різний соціальний статус на соціальній стратифікації суспільства. Вони мають різні можливості та обмеження, які сприяють або заважають мати житло. На відміну від інших актор.ок, орендар.ки мають менше всіх символічної влади в цих стосунків. Тому що їх "власний вибір" обмежений існуючими соціальними нерівностями та сформованими правилами ринку оренди житла, на який вони мають невеликий вплив. Проте, орендар.ки можуть

об'єднуватись та створювати соціальні рухи. За таких умов, орендар.ки можливо мають більше шансів бути почутими тими, хто має можливість приймати рішення та впливати на інших актор.ок. Тим самим, орендар.ки набувають можливість впливати та змінювати орендні стосунки.

Для розгляду розподілу влади при оренді житла спробуємо застосувати оптику англо-американського географа та антрополога Девіда Гарві. Науковець пише, що рента заснована на монопольній владі приватних власників на певне майно. Монопольна рента виникає тому, що соціальні актори можуть реалізувати збільшений потік надходжень протягом тривалого часу завдяки своєму винятковому контролю за певним товаром...[Гарві, 2012, пер. В.Циба, 2021, с. 161] Спробуємо перенести це на орендодав.иць та орендар.ок. Приватні орендодави.ці та крупні організації мають у приватній власності майно - квартири, які вони здають в оренду орендар.кам, внаслідок цього отримують ренту. Отже, орендодав.иці контролюють цей товар, локацію в якій він знаходиться. В певній мірі він є унікальним. Це дає можливість орендодави.цям відокремити монопольні ренти від тих, хто бажає цими товарами та локаціями скористатися (орендар.ки). Унікальні якості товару, наприклад квартири, яку хочуть здати в оренду, залежать від її унікальних характеристик. Це може бути місце розташування. Наприклад, поблизу із фінансовим центром. Доступність поблизу інших комунікацій, транспорту, інфраструктури буде впливати на ціну цього товару.

Гарві використовує поняття символічного капіталу Бурдьє, проте використовує його не лише щодо певних індивідів, а Гарві пише про колективний символічний капітал. Так, могутність колективного символічного капіталу, особливі відмінні ознак, прив'язані до певного місця, що загалом має значну притягальну силу над потоками капіталу [Гарві, 2012, пер. В.Циба, 2021, с. 180]. Отже певні місця мають певних унікальні характеристики. Вони можуть бути пов'язаними з історичною спадщиною, мати колективні спогади, культурні артефакти, мати ознаки культурних практик тощо. Це пов'язано із виникненням монопольної ренти, що призводить до зростання цін товарів. Гарві наводить

приклад із Барселоною, ціни на нерухомість зросли після того як місту Королівський інститут британських архітекторів нагородив місто медаллю за архітектурні досягнення. Таким чином, певні міста мають колективний символічний капітал. Якихось міст його більше, в якихось менше. Гарві наводить приклад із Парижем, Нью-Йорком, Лондоном та Балтимором, Ліверпулем, Ессеном тощо. Повертаючись до українського контексту можемо замінити ці міста на Київ, Одесу та Кривий Ріг, Запоріжжя.

Окрім цін на купівлю-продаж нерухомість, також в залежності від колективного соціального капіталу змінюються ціни на оренду житла. В просторі одного міста також в певних місцях відбувається скупчення символічного, культурного колективного капіталу. Ця унікальність також пов'язана з монопольною рентою. На прикладі Києва можна побачити, як ціни за оренду квартири дорожче в історичних частинах міста, там де зручний доступ до транспорту (ближче до гілок метро) та поруч із університетами.

Чим вище ціни, тим ймовірно це житло ще більш недоступно для людей, які зазнають множинної дискримінації, тому що як правило зазнають її вони не лише в сфері житла, а й інших: роботі, освіті тощо. Все це впливає на можливості людини в різних сферах. Так, дискримінація на робочому місці може означати меншу заробітну плату. Невелика заробітна плата обмежує можливості до оренди більш вартісного житла. Отже, чим більш дороговартісним є житло, тим скоріш за всього воно є більш недоступним для людей, які зазнають множинної дискримінації.

Безпосередньо інтерсекційний аналіз дискримінації та нерівностей при оренді житла частіше за всього стосується досліджень, які присвячені з'ясуванню яка соціальна група має найменше шансів орендувати житло, а яка найбільше та з'ясуванню інших особливостей дискримінаційних ситуацій.

Оскільки інтерсекційний аналіз працює перш за все із нерівностями, існує й інша перспектива застосування інтерсекційного аналізу до нерівностей на ринку оренди. Наприклад, Марен Трохман в 2019 році "Ідентичності, інтерсекційність та іншування: соціальні конструкції заслуженості в американській житловій

політиці” [Trochmann, 2021]. Авторка дослідила як розгляд іншування та інтерсекційність можуть покращити розробку політик. М.Трохман розглядає житлову політику (включає у неї орендні стосунки) та дискримінацію як контекст для демонстрації того, як плюралістичні джерела влади та інтерсекційні ідентичності формують сегрегацію та життєвий досвід. Дослідниця розглянула як індивідуальні, приватні та державні дії нормалізують іншування. Авторка дослідила як іншування, маргіналізація пов’язані з невидимістю певних груп для політиків. Також науковиця звернула увагу на дію Закону Про заборону дискримінації в сфері житла та як виконання цього закону відображає проблеми іншування.

Соціолог Гріф Тестер в 2008 році здійснив інтерсекційний аналіз сексуального харасменту при оренді житла [Tester, 2008]. Дані були взяті з Комісії з громадянських прав Огайо, де знаходяться індивідуальні файли тих, хто зазнав дискримінації в сфері житла. Зазнавали харасменту в 98% - жінки. Серед досліджуваних випадків, найчастіше сексуального примусу зазнавали афроамериканські жінки, частка білих жінок значно менша. Всі жінки зазнавали фінансових труднощів, коли відбувався харасмент. 90% тих хто чинив насилля, були чоловіками лендлордами або менеджерами, в усіх випадках, окрім одного - білошкірими. Лендлордами - невеликими власниками, хто володів житловим бізнесом, це не були великі компанії. Усі вони були приватними, хоча матеріали свідчили, що багато хто брав участь в державних програмах допомоги, в яких орендна плата орендарок субсидувалась державою. Дослідник приходять до висновку, що лендлорди, як правило, використовували свій інституційний авторитет у житлі продуманими та усвідомленими способами для сексуальних домагань своїх орендарок [Tester, 2008]. Лендлорди зазвичай знали матеріальний стан, економічні труднощі, тому що мали доступ до кредитних чеків, орендної історії тощо, що використовували для своїх маніпуляцій.

Більш класичною в методологічному плані є робота шведських науковців Магнуса Карлссона та Стефана Ерікссон, виконана в 2014 щодо дискримінації на ринку оренди житла [Carlsson, 2014]. Дослідники використали тест повідомлень

по електронній пошті (писалий фейкові повідомлення лендлорд.кам). Науковці досліджували як ефекти від гендеру, етнічного походження, віку, статусу зайнятості на шведському ринку оренди житла будуть. Результати свідчать про те що ступінь дискримінації різниться від орендодави.ці, квартири та регіональних особливостей. Дана робота зображує аналітичні можливості інтерсекційного підходу, завдяки якому є можливість визначити найбільш вразливі групи.

2.2. Специфіка дискримінації при оренді житла: за результатами досліджень в різних країнах

Різні країни мають різні житлові системи. Для здійснення аналізу специфіки дискримінації при оренді житла в різних країнах, спробуємо спочатку окреслити відмінності у секторі оренди в різних країнах.

Кожна людина має право на житло. Те, як це право реалізується великою мірою залежить від держави, яка грає ключову роль у виробництві, розподілі та утримання житла. Відповідно, держава, а не лише ринок створює та підтримує сектори житла.

Державна політика відповідає за розподіл частки соціального житла та житла у власність. Житло у власність часто пов'язано із процесами комодифікації. Його можна використовувати як інвестиції. Натомість, соціальне житло знаходиться під опосередкованим ринковим контролем. Під соціальним житлом, маємо на увазі таке загальне визначення соціального житла: прибуток не є головним мотивом, для тих, хто його надає, розподіл житла визначається залежно від потреби, а не здатності платити [Harloe, 1995, p. 13]. Соціальне житло може покривати потреби вразливих груп, які самі не спроможні забезпечити собі житло. До таких груп можуть відноситись люди, які зазнають множинної дискримінації.

Ринок оренди може бути приватним, а може бути публічним та відноситись до соціального житла. Соціолог Джим Кемені розділяє ринки оренди житла на унітарні (інтегровані) та подвійні [Kemeny, 1995, p. 49]. Неприбутковий сектор може бути “вторинним” (або залишковим — “подушка безпеки” для найбільш

вразливих груп, які не можуть забезпечити себе житлом через ринкові механізми) або унітарним (тобто інтегрованим — доступним широким верствам населення) [Федорів, 2019, с. 101]. Це все види неприбуткового сектору оренди житла. Він може знаходитись у приватній та публічній власності. В цьому випадку приватний орендний сектор виконує функцію соціального житла. Неприбутковий сектор не має на меті максимізацію прибутку. Він орієнтований на забезпечення житлом людей, які його потребують.

Ціна орендної плати за соціальне житло може залежати від різних параметрів: якості житла, доходів орендар.ок тощо. Також на вартість впливає те, хто фінансує таке житло. Наприклад, це можуть бути благодійні організації, місцеве самоврядування тощо.

Ринки унітарного орендного житла поширені в багатьох європейських країнах: Німеччині, Швеції, Нідерландах, Данії, Швейцарії тощо [Федорів, 2019, с. 101]. Подвійний ринок оренди діє в Великобританії, Ірландії [Kemeny, 1995, с. 59].

Дискримінація при оренді житла може проявлятися на індивідуальному та структурному рівнях. На індивідуальному: між власни.цями житла та орендар.ками, між ріелтор.ками та орендар.ками. Припускаємо, що структурний рівень може стосуватись ринків оренди житла.

У подвійних ринках може бути пов'язаною із нерівностями, які стосується проблематики адресного підходу розподілу допомоги, а саме таких питань: які групи отримують дах над головою, а які є виключені з цих програм? Чи є цей розподіл справедливий?

Щодо унітарного підходу, це може стосуватись індивідуального рівня, оскільки ця модель передбачає діяльність приватних лендлорд.ок, а також структурної нерівності у правилах та прийнятих рішеннях щодо фінансування соціального житла. Наскільки ці правила є прозорими та роблять доступними житло не лише для середнього класу, а й орендар.ок, які мають досвід множинної дискримінації.

Дискримінація при оренді житла в Сполучених Штатах Америки.

В 1968 році в країні був прийнятий Закон Про заборону дискримінації в сфері житла. Закон стосувався заборони дискримінації щодо оренди, продажу, фінансування житла за ознаками раси, релігії, національного походження, статі. Та в 1988 році до цього переліку додали інвалідність, сімейний статус (вагітні, наявність дітей до 18 років). Цей закон став останнім законодавчим досягненням боротьби за громадянські права. Важливо, що досі закон не передбачає в переліку ознак гендерну ідентичність та сексуальну орієнтацію. Таким чином закон не захищає лесбійок, геїв, бісексуальних, транс*персон та квір людей.

Закон стосується таких актор.ок у сфері житла: безпосередньо тих, хто надає житло, це орендодав.иці, компанії по нерухомості, а також такі установи як муніципалітети, банки, кредитні установи, страхові компанії домовласни.ць [Department of Justice. The Fair Housing Act, 1968]. Тобто, закон передбачає протидію дискримінації як на індивідуальному, так і на структурному рівнях.

У разі зіткнення з дискримінацією при оренді житла в США передбачений механізм дій. Особа, яка вважає, що зазнала дискримінації може подати скаргу в Міністерство житлового будівництва та міського розвитку, або подати позов до федерального суду, або суду штату Міністерство юстиції подає позови від імені осіб на підставі направлення від Міністерства житлового будівництва та міського розвитку [Department of Justice. The Fair Housing Act, 1968].

Незважаючи на такі законодавчі дії та державні механізми запобігання та боротьби із дискримінацією, численні дослідження показують, що дискримінація при оренді наявна та поширена.

Девід Шwegман в 2018 році провів інтерсекційне, національно репрезентативне дослідження рівня дискримінації білошкірих, чорношкірих та латиноамериканських одностатевих пар при оренді житла шляхом тесту випадково відібраних пар електронних пошт (randomized matched-pair email correspondence test) [Schwegman, 2019]. Дослідник надсилав власни.цям житла, ледлорд.кам, менеджер.кам, агендт.кам по нерухомості повідомлення начебто від різних пар та аналізував реакцію. Отримані результати свідчать, що найменше шансів отримати активну відповідь у гомосексуальних чорношкірих

чоловіків. Інші групи: чорношкірі гетеросексуали, гомосексуали латиноамериканці, білошкірих гетеросексуалів мали більше шансів отримати активну відповідь.

Окрім цього, у дослідженні аналізується спроможність антидискримінаційних положень на місцевому рівні та законів на державному рівні із їх здатністю запобігати та протидіяти дискримінації при оренді житла. Було з'ясовано, що антидискримінаційні закони на рівні держави корелюють із меншою дискримінацією найбільш дискримінованою групою - пари гомосексуальних чорношкірих чоловіків, щодо всіх інших пар - кореляція була відсутньою. Водночас, федеральні положення щодо цієї групи - не сприяють збільшенню позитивних відповідей. Це свідчить про те, що більш широкий формальний захист, політична підтримка прав ЛГБТК та/або менш двозначний правовий захист може допомогти зменшити рівень дискримінації, з якою стикаються одностатеві пари [Schwegman, 2019]. Також, наявність законів та положень не забезпечувала абсолютній відсутності дискримінації щодо одностатевих пар.

Отже, різні групи зазнають дискримінації. Наявність тієї чи іншої ознаки може збільшувати, або зменшувати вірогідність отримати відповідь на запит по оренді. Закони на державному рівні, сприяють зменшенню дискримінації для більш вразливих груп. Це цінна інформація для політичних кроків щодо зменшення дискримінації, які можуть бути корисними в інших контекстах.

Ендрю Хенсон та Закарі Хоулі в 2010 провели дослідження щодо дискримінації орендодавцями орендарок [Hanson, 2011] шляхом аудиту пар електронних пошт. Науковці розглядали зв'язок факторів раси та класу із відповідями орендодавців. Можливим орендодавцям надсилали повідомлення з іменами, які частіше мають афроамериканці та біле населення. Також повідомлення були сформульовані двох типів: ті, які мають приналежність до нижчого соціального класу та вищого соціального класу. Отримані результати свідчать про наявність дискримінації щодо людей з конвенційно афроамериканськими іменами, проте коли повідомлення з

“афроамериканськими іменами” поєднувалися з повідомленнями від людей вищого соціального класу статистично значуща дискримінація була відсутньою. Окрім цього, дискримінація є більшою в житлових одиницях, що рекламуються як частина будинку, де орендодав.иця потенційно володіє кількома одиницями (квартирами та кондомініумами) і в районах, які знаходяться далеко від районів, де переважно мешкає біле населення.

Отже, комбінація різних соціальних статусів може сприяти збільшенню можливостей до оренди бажаного житла (вищий соціальний клас та приналежність до білого населення), а також бути обмеженнями (низький соціальний клас та афроамериканське походження). Водночас, одна з ознак може сприяти збільшенню можливостей, а інша - ні (вищий клас та приналежність до афроамерикан.ок). Важливим також є відмінність рівня дискримінації у різних орендодав.иць в залежності від виду володіння нерухомості. Можливо, це пов'язано із монопольною владою орендодави.ць та її масштабів, які сприяють збільшенню дискримінації в певних ситуаціях.

Дискримінація при оренді житла в Німеччині.

Держава субсидує попит та підтримує домогосподарства в оренді у приватних осіб, підтримуючи співвідношення ринку оренди до соціального житла. В Німеччині є соціальна допомога домогосподарствам, яка полягає в оплаті орендної плати. При цьому, орендодави.ці не знають про отримання такої допомоги орендар.ками. Також покривають орендну плату виплати безробітним та соціально незахищеним [Федорів, 2019, с. 103].

В 2019 році в Берліні відбувалися протести орендар.ок проти підвищення цін на оренду. Активіст.ки закликали провести референдум щодо заборони крупних орендодав.иць (компанії) та націоналізувати житлові будинки, повернути їх до фонду соціального житла [Oltermann, 2019]. В червні 2019 представни.ці влади Берліну вирішили заморозити ціну на оренду строком на п'ять років. Орендна плата за 90% орендованих квартир була заморожена на тому рівні, в якому вона була в червні 2019 року. Нові орендні договори не можуть

перевищувати цього рівня, а якщо вони були завищені на листопад 2020 року, то мали бути скороченими [Knight, 2021].

В 2006 році в Німеччині був прийнятий Загальний закон про рівне відношення. Він включає антидискримінаційні директиви Європейського союзу в законодавство Німеччини. Мета цього закону - запобігання та припинення дискримінації за ознаками раси або етнічного походження, гендеру, релігії чи переконань, інвалідності, віку, сексуальної орієнтації. Закон діє також у сфері оренди житла.

Катрін Ауспург, Томас Гінц та Лора Шмід в 2016 році провели дослідження щодо дискримінації за етнічним походженням на ринку оренди житла [Auspurg, 2017] шляхом проведення тесту повідомлень по електронній пошті до лендлорд.ок. Під лендлорд.ками автор.ки мають на увазі приватних осіб та корпорацій, які здають квартири в оренду під житло. Повідомлення надсилалися орендодави.цям з Мюнхена. Дизайн дослідження передбачав різні імена - конвенційно німецькі та турецькі, зайнятість, яка б виражала приналежність до вищого чи нищого соціального статусу зайнятості, сімейний стан - одружені або ні. Останню ознаку використали для різноманіття повідомлень, в аналізі не використовували. Імена "орендар.ок" були чоловічими. Асистент.ки дослідни.ць спершу дзвонили та проводили невеликий скрінінг з орендодави.цям, після чого надсилали випадково відібрані повідомлення. Отримані результати свідчать про значно менші можливості до доступу орендного житла у турків. Дискримінація зменшувалась до орендар.ок з вищим статусом зайнятості, можливо тому що вищий статус зайнятості надавав релевантну інформацію, а нижчий нерелевантну або небажану інформацію, пов'язану із ризиками та економічними невгодами. Дискримінація щодо турецьких мігрантів була вищою в тих районах, де вони здебільшого проживають. Автор.ик припускають, що це може бути пов'язаним із джентрифікацією. В низькому та середньому ціновому сегменті оренди квартир дискримінація за етнічним походженням майже не було пов'язана із статусом. В сегменті високої орендної плати, вагомість етнічного походження була значно нижчою.

Дискримінація при оренді житла в Україні.

У 1990-х роках відбулось скорочення житлового фонду у суспільній власності. Домінує ринок оренди у приватних осіб. Держава заохочує приватну власність на житло через низький податок на нерухомість, відсутність відрахувань на землю та капітальні ремонти, а також надання субсидій.

Наразі відсутні комплексні дослідження дискримінації при оренді житла в Україні, які б розкривали її сутність та особливості. В Україні більш поширені дослідження щодо дискримінації під час пошуку роботи, ніж житла. На даний момент наявні поодинокі українські дослідження, які так чи інакше зачіпають проблематику упереджень та дискримінації під час оренди, але не є репрезентативними та повними.

Звертати увагу на формальні та неформальні бар'єри при оренді житла почали з'являтися після анексії Криму, російської агресії та введенням антитерористичної операції на сході України, тому що з'явилися внутрішньо переміщені особи, які потребували і досі потребують доступного житла.

За результатами дослідження Тетяни Гнатюк з інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В.Птухи щодо доступу внутрішньо переміщених осіб до житла у Харківській області [Гнатюк, 2016] в 2016 році серед респондентів, 49% стикались з труднощами при пошуку житла, 48,6% опитаних вважали, що ВПО важче знайти житло, ніж місцевому населенню, 11,2% вважали ціни на оренду житла вище для переселенців, ніж для місцевого населення, 20% повідомили, що їм відмовляли в оренді житла через їх статус ВПО, 12,4% відповіли, що стикались з упередженим ставленням до себе. 43,4% респондентів серед місцевих жителів, сказали, що їм відомі випадки дискримінації переселенців під час вирішення житлових питань. Також половина експертів (керівники або заступники керівників агентств нерухомості в Харківській області) казали, що їм відомі випадки упередженого ставлення до ВПО з боку орендодавців.

Обсяг вибірки цього дослідження 1002 особи. Критерії відбору: вік від 18 років, зареєстровані в Харківській області ВПО та мешканці, жінки мали

становити 50% в кожній цільовій групі. На другому етапі дослідження 2016 року було опитано 251 респондента з категорії бенефіціарів Міжнародної організації з міграції [Гнатюк, 2016]. Обмеженням дослідження є те, що воно не репрезентує труднощі ВПО на ринку оренди, але можемо припустити, що з подібними негативними упередженнями та дискримінацією стикаються інші внутрішньо переміщені особи в інших обласних центрах, оскільки мають багато спільних характеристик.

Україна має специфічну ситуацію із дискримінацією при оренді, оскільки є група людей (ВПО), які потребують житло і є упереджене ставлення на ринку оренди щодо них. Водночас, в Україні є інші групи людей, які можуть зіштовхнутись з дискримінацією при оренді житла і які потребують доступного житла, яке не в змозі запропонувати ринок приватних орендодавців. Труднощі ВПО при оренді житла висвітлила загалом проблеми з упередженнями на ринку оренди, через що постає питання упереджень щодо інших груп.

За даними дослідження державної житлової політики [Федорів, 2019, с. 95] проведеного аналітичним центром Cedos в 2019 п'ята частина (18%) тих, хто орендує житло стикались з упередженим ставленням під час пошуку та оренди. Серед них 48% стикались з упередженнями через наявність дітей, 35% через наявність тварин, за “пропискою” або територіальним походженням - 27%, через вік - 15%, за інших ознак - 8%, 5% за мовою спілкування, 5% за статтю, 3% за національністю або етнічністю, 3% за сексуальною орієнтацією, 2% обрали “важко відповісти”.

Таким чином, існують різноманітні упередження щодо орендарок на ринку оренди в Україні. Це може означати існування ймовірності, що в певних ситуаціях ці упередження можуть бути підставою для відмови в оренді, або зміни умов оренди, тобто перетворюватись на дискримінацію певних груп.

Наразі є потреба в дослідженні, із фокусом на всіх акторах орендних стосунків, а не житлової сфери загалом, які б відповідало на питання про більший перелік упереджень та видів дискримінації.

ВИСНОВКИ до розділу 2

Дослідження дискримінації та нерівностей при оренді житла через інтерсекційний аналіз кристалізують нерівне становище орендодавця та оренда.рок житла як проблеми структур та соціальних відносин, а не суто індивідуальних упереджень. Щодо перших, можна застосувати поняття монопольної влади та монопольної ренти. Орендодав.иці володіють нерухомістю та отримують за нею ренту. Зростання ціни за товар (квартири для житла) конструюється завдяки колективному символічному капіталу, який пов'язаний із товаром. Орендодав.иці мають владу обирати оренда.рок за власним бажанням, реалізовувати власні упередження щодо певних груп, дискримінуючі їх. Люди, які зазнають множинної дискримінації перебувають у більш вразливому положенні та мають обмежені можливості на ринку оренди житла.

Інтерсекційний аналіз у дослідженнях оренди житла пов'язаний з аналізом різноманітних нерівностей в цій сфері. Це може бути дослідження проявів сексуального харасменту орендодав.цями щодо орендар.ок, аналізом того як законодавство враховує та захищає інтереси різних груп, враховуючи конвенційно невидимих та маргіналізованих. Завдяки інтерсекційному аналізу при оренді житла стає можливим зрозуміти які групи мають найбільше обмежень, які мають більше можливостей, зрозуміти яз із цим пов'язаний статус орендодав.ці, локація житла та національне законодавство.

Ринки оренди житла можуть бути унітарними та подвійними. Те, наскільки групи, які зазнають множинною дискримінації мають доступ до житла, певною мірою залежить від того як влаштовані ці ринки. Держава грає ключову роль у створенні соціального житла, яка покриває потреби вразливих груп. В різних країнах ринки оренди діють по-різному.

Окрім цього, важливо які кроки держава приймає в законодавстві щодо протидії та запобігання дискримінації у сфері житла. Це можуть бути положення прийняті на рівні певних областей, штатів тощо, або бути загальнонаціональними. Дослідження показують, що вони мають зв'язок із

рівнем дискримінації. В різних країнах найменш привілейованими групами можуть бути групи з різними ознаками, це пов'язано з різними історичними та соціальними контекстами.

РОЗДІЛ 3. ДИСКРИМІНАЦІЯ СТУДЕНТСТВА ПРИ ОРЕНДІ ЖИТЛА

3.1. Форми та види дискримінації студентства при оренді житла

Емпіричне дослідження реалізовано в межах якісної методології методами кейс стаді та глибинного інтерв'ю. В рамках ініціативи з розвитку аналітичних центрів в Україні, яку виконує Міжнародний фонд «Відродження» у партнерстві з Ініціативою відкритого суспільства для Європи (OSIFE) за фінансової підтримки Посольства Швеції в Україні під час стажування в аналітичному центрі Cedos авторкою даної роботи протягом лютого 2020 року було проведено 10 глибинних інтерв'ю із студент.ками, які мали досвід пошуку або оренди житла. Серед них 5 — жінки, 5 — чоловіки. 9 інформант.ок мали досвід як пошуку, так і оренди житла.

Схема аналізу полягає у систематизації форм та видів упереджень, виведених за результатами аналізу емпіричних даних.

Інтерв'ю проходили особисто (віч-на-віч), у Skype та по телефону українською та російською мовою. Середній вік учасниць — 21 рік. 10 учасни.ць винаймали житло в Києві. Інформант.ки навчалися в таких університетах: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського, Києво-Могилянська академія, Київський національний лінгвістичний університет, Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая, Національний авіаційний університет.

Метою дослідження було виявлення дискримінаційних стереотипів, практик та неформальних бар'єрів при оренді для студентства (програма емпіричного дослідження та інструментарій представлені в Додатку А).

Обмеження дослідження полягає в тому, що відбір інформант.ок не включав наповнюваність груп за певною ознакою. У подальших дослідженнях

варто зробити теоретичне насичення вибірки за ознаками, якими дискримінують. Це дало б можливість визначити яка вразлива група зазнає найбільші перетини множинної дискримінації та має найменше можливостей до оренди житла.

Оскільки частина студентства з початком свого навчання починає навчатись в іншому місті, виникає потреба в житлі. Частково цю потребу покривають гуртожитки, які пропонує держава. Інша частина студентства починає орендувати житло, тому що переїжджає в інше місто або тому, що не хочуть, не можуть жити з батьками в рідному місті. Таким чином, студентство на ринку оренди житла може зіткнутися із дискримінацією.

За даними моніторингового опитування UNIDOS (Університетського Дослідження), яке проводилось в одному з найбільших за кількістю студентства київському вищому навчальному закладі - Київському національному університеті імені Тараса Шевченка у 2020 році частка студентства, яка мешкала в орендованому помешканні серед перших курсів складала - 6,78% [UNIDOS-16. Опитування першокурсників. 2020], серед 2-6 курсів - 12,6% [UNIDOS-16. Опитування студентів. 2020]. Зважаючи на те, що в 2020 році через пандемію коронавірусної хвороби COVID-19 навчання здебільшого проходило в дистанційному форматі, що не потребувало фізичної присутності в Києві звернути увагу також на дані за 2019 рік. Так, 15,9% серед студентства першого курсу та 5% серед перших курсів коледжів винаймали квартиру/кімнату [UNIDOS-15. Опитування першокурсників. 2019]. Серед тих, хто навчається на 2-6 курсах: 12,6% [UNIDOS-15. Опитування студентів. 2019]. Отже, серед 2-6 курсів у відсотковому значенні змін не відбулось, проте щодо перших курсів - різниця суттєва.

Результати отримані внаслідок глибинних інтерв'ю, свідчать про наявність стереотипів та упереджень щодо віку, зовнішнього вигляду, наявності дітей, наявності тварин, сімейного стану, статі, територіального походження, сексуальної орієнтації, національності. Надалі буде викладена більш детальна інформація за кожної ознакою.

Упередження щодо віку стосуються певних уявлень орендодав.иць щодо умовно більш чи менш надійних оренюда.рок. Ці упередження суб'єктивні та не стосуються об'єктивної дійсності. Люди у різному віці можуть поводити себе по різному та їх платоспроможність може бути різною, не залежати від віку.

Упередження щодо віку стосуються статусу студент.ки. Інформант.ки повідомляли, що орендодав.иці асоціюють студент.ок із проведенням вечірок, вживанням алкогольних речовин та пов'язують це із шкодою майну.

Ейджизм зустрічається не лише у житловій сфері, а перетинається із іншими сферами, наприклад при працевлаштуванні. Все це зменшує шанси людини у доступі до бажаного житла.

“Я часто помічав, що орендодавців часто цікавить вік, в тому плані, що навіть якщо тобі там, умовно кажучи 20, деякі навпаки шукають до 25 років і я потрапляв в цю категорію, деякі шукають від 25 років.”

“Якщо ти - 21 плюс, значить ти працюєш, значить ти тучити не будеш.”

“Приїжджає хазяйка, дивиться на нас та говорить: “Ні, я не хочу вам здавати”, - знову ж, по тій самій причині, типу ви тут будете вечірки влаштовувати, а в мене зверху сусід інвалід [людина з інвалідністю]...” Ну ви ж студенти, перший курс”.

Упередження щодо сексуальної орієнтацією. Інформант.ки, чия біологічно приписувана стать чоловіка збігалась із чоловічою ідентифікацією себе повідомляли про труднощі в оренді житла. Можливо цей випадок відображає перехресність двох ознак: чоловічої гендерної ідентичності та не гетеронормативної сексуальної орієнтації. Окрім цього, гомосексул.ки можуть зазанвати дискримінації за сімейним станом, оскільки не можуть одружитись в Україні. Ця ситуація окреслює те, що гетеронормативні пари мають більше

можливостей до оренди житла. З'ясування які не гетеронормативні пари: гомосексуал.ки (чоловіки, жінки тощо), бісексуал.ки тощо є більш вразливими потребує розкриття у наступних дослідженнях. Окрім цього, є необхідність в подальших дослідженнях з'ясувати можливості доступу до орендованого житла різних пар: моногамних, поліаморних тощо.

“У всіх трьох випадках, мені відмовили та взяли парочку, тобто я тоді намагався зняти для себе та товариша та двом хлопцям не віддали перевагу. Віддали перевагу сімейним парочкам, вот.”

Упередження щодо сімейного стану. Од.на з інформант.ок повідомила, що є орендодав.иці, які надають перевагу в оренді житла для пар, які є одруженими:

“Можна я в тебе позичу тину [каблучку] і скажу, що ми заручені, тоді нам легше здадуть квартиру.”

Упередження щодо наявності дітей та домашніх тварин. Інформант.ки розказували про дискримінаційні умови, що встановлюють орендодав.иці - відсутність дітей та тварин. Також бувають випадки, коли орендна плата підвищується через наявність дітей та тварин. Орендодав.иці таким чином користуються своїм привілейованим положенням та встановлюють умови, які як їм оже здатись убезпечить їх майно, але насправді такі умови є несправедливими та дискримінаційними щодо людей з дітьми та тваринами. Не зручні умови проживання в орендованому житлі можуть підштовхувати орендар.ок відмовлятиись від оренди житла та спрямовувати свої зусилля на покупку власного. Державна політика, спрямована на заохочення приватної власності, що проявляється у податкових та економічних преференціях лише сприяє бажанню мати власне, а не орендоване житло. Вразливі групи людей мають обмежений доступ до купівлі власного житла, отже вони вимушені пристосовуватись до існуючих несправедливих умов.

Оскільки, найчастіше саме жінки виконують роботу по турботі за дітьми та значна кількість соло-мам кристалізує також гендерну нерівність, де проблема оренди житла з дітьми може стосуватись передовсім жінок.

“Як правило, перше місце займають: без тварин, без дітей. Ось так в принципі, власники прирівнюють при цьому дітей до тварин, тобто діти псують квартири так само як і тварини...”

“А ще стосовно тварин, якщо у вас тварини, практично ніхто не вас не поселить та маленькі діти. До речі, от, на жаль, сім'ї з маленькими дітьми - це гірше ніж два хлопця.”

Упередження щодо національності. Інформант.ка розказувала про складнощі з якими вона зіштовхнулася, коли намагалась орендувати житло друзям, які не були українцями по національності. Окрім цього, вони були чоловіками, що також впливало на негативну реакцію орендодав.иц. Перехресність ознак: чоловічої гендерної ідентичності та національності поглиблюють нерівності щодо цієї групи, обмежуючи їх можливості до оренди житла.

“Ну, про турків... ну, тобто що це про хлопців, як вони ведуть себе, чи вони не самі там ночують, що вони когось приводять. Можливо, хтось переживає, як буде з оплатою, то я думаю, що ні, тому що вони, в принципі, щедрі, самі по собі, не всі, звичайно, ну от там немає проблем...”

Упередження стосовно внутрішньо переміщених осіб. У звіті Національної системи моніторингу щодо ситуації з внутрішньо переміщеними особами за червень 2020 року зазначено, що 45% ВПО живуть в орендованих квартирах, 10% в орендованих будинках, 5% в орендованих кімнатах. 54% орендують житло без будь-якого договору або інших документів. Серед сфер, в яких ВПО

відчувають дискримінацію або несправедливе ставлення стосується житла - 30% [MOM, 2020]. В нашому дослідженні, інформант.ка - ВПО зазначала, що стикається з меншою кількістю доступного житла, ніж інші групи:

“...60-65-70% людей одразу або бросали слухавку, або прямо казали - ні. Інші хочуть подивитись на те, як ти виглядаєш...”

Упередження щодо зовнішності. Під час глибинного інтерв'ю студент.ка розповідала, як орендодав.иці негативно відгукувались про її колір волосся. Можемо припустити, що колір волосся - не єдина зовнішня ознака, щодо якої орендодав.иці можуть мати упередження та проявляти їх у вигляді дискримінації. Наприклад щодо татуювання, макіяжу, одягу тощо.

“...Вона говорить: “Ну ось ти хоча б перефарбуйся, що ж ти, усе-таки, в універ постуила”, чому? Це вважається якимось упередженням? Тому що мені завжди здавалось, що колір волосся - це всього лише колір волосся.”

Упередження щодо статі. Студентство стикалось із стереотипами та упередженнями через їхню чоловічу чи жіночку гендерну ідентичність.

Дискримінація студентства щодо статі пов'язана із гендерною нерівністю, яка проявляється в усіх сферах суспільного життя і житлові відносення не є виключенням.

У попередньому розділі ми наводили приклад американського інтерсекційного дослідження сексуального харасменту при оренді [Tester, 2008], існує необхідність в подальших дослідженнях розкрити дану проблематику в українських реаліях. Оскільки, одна з інформанток розказала про наміри орендодав.иці домагатись дівчину:

“Я вирішив уточнити, чи розглядає він варіант оренди хлопцю, він такий, мовляв: “Я до тебе чіплятися буду вечорами, чи що?””

Існуючі в суспільстві стереотипні образи жінки - домогосподарки, яка виконує неоплачувану роботу по дому та чоловіка, який нічого не вміє робити по дому, живе в бруді та заробляє кошти відтворюються при оренді житла. Як писав Бекер, про власний смак до дискримінації, орендодав.иці, які керуються даними стереотипами та упередженнями можуть сприймати їх як бажані, або навпаки не бажаними.

У випадках, негативних реакцій орендодав.иць щодо чоловіків-орендарів, через стереотипи про їх неспроможність виконувати неоплачувану роботу по дому можемо використати термін - плати за привілеї, тому що в повсякденному житті чоловіки, які не задіяні у виконанні неоплачуваної роботи по дому отримують більше часу для реалізації своїх життєвих можливостей.

“Ну а статъ, я гадаю, є якась, та що склалась, можливо, стереотипна, я не знаю, думка про те що дівчата більш охайні в плані у себе вдома, хранят якийсь порядок, мені здається саме це приваблює орендодавців, ось мовляв, поселю дівчину і там все буде чистенько, пахнути, красивенько все.”

“...Але шкода доволі таки бачити об’яви з підписом “здаю тільки дівчатам” , а інколи здають дівчатам набагато пристойніші квартири. Можливо, в цьому є якась доля справедливості, тому що, напевно, якщо судити об’єктивно, хлопці, дійсно менш охайні. Можливо, навіть у хозяїна, котрий здає в тот же момент є які-небудь потреби в тому, щоб усе було видерто, ось.”

Чоловіки-інформанти неодноразово наголошували, що стикаються із об’явами, в яких ріелтор.ки, орендодав.иці шукають виключно жінок і це викликало в них неприємні відчуття. Проте, переглянувши стрічку новинних оголошень одразу знаходяться дзеркальні оголошення, в яких шукають виключно чоловіків-орендарів. Оскільки, чоловіки займають більш привілейоване положення в суспільстві, вони можуть не стикатись з такою

кількістю обмежень як жінки, що такі ситуації викликають в них супротив. Можливо, тому жінки рідше казали про подібні оголошення щодо себе. Водночас, можливо дійсно більше оголошень стосується саме чоловіків.

Уявлення, що сфера діяльності жінки - дім, а не робота, сприяє упередженням у орендодав.иць, що жінки менш платоспроможні, ніж чоловіки. Це може реалізовуватись у відмові в оренді жінкам. Окрім цього, існують випадки, коли жінку без чоловіка не сприймають як надійну орендар.ку. В той час як для чоловіка, наявність жінки не підсилює його позиції в очах орендодав.иць.

“...Нас запитували, де ми працюємо, чи в нас є дохід оплачувати квартиру, тому що видно було, що дві молоді дівчини.”

“Був варіант знімати саме кімнату в приватному секторі і тоді на сайті та по телефону звучала одна ціна, а на ділі, коли вже зідзвонювалась з цими ж людьми, вони говорили: “А, студентка, дівчина, перший курс, ну тоді ось така вот ціна”. Чому? - “Ну, тому що, типу дівчата споживають більше води”, якось так було.”

Чоловіки повідомляли про те, що зустрічали пропозиції зробити ремонт в обмін на оплату орендної плати. Хоча зазначали, що їх такий варіант обурює та є неприйнятним, таких пропозицій для жінок не було. Можна критикувати такі пропозиції, проте відсутність таких можливостей для жінок радше сприяє обмеженню їх можливостей - неможливістю скористатись таким варіантом.

“...З обдертими обоями чи навіть були варіанти із голими стінами, були варіанти просто що квартира після ремонту і люди просять чоловіка заїхати, щоб він їм в ціну оренди зробив би ремонт в квартирі своїми силами. Ну от, там, наприклад, робиш ремонт і живеш рік безкоштовно, ну от на такі варіанти дівчат не шукали...”

Таким чином, гендерна нерівність у житловій сфері проявляється у нерівному доступі та умовах оренди житла.

Сприйняття орендних стосунків як неформальних. Зустрічались поодинокі випадки коли студентство оцінювало випадки дискримінації як дискримінаційні:

“Добре, ну це як мінімум ейджизм, я думаю тут також сексизм. Я би сказала, що це повинен бути поширеним расизм, такий не сильний, проте “здам лише слов’янам” я бачила в оголошеннях, або “здам лише з українською пропискою”, або я навіть не знаю як називається дискримінація, коли не хочуть здавати комусь зі Східної України.”

Натомість переважало ставлення, яке нормалізувало такі дії з боку орендодав.иц. Лунали думки, що це власний вибір орендодав.иць - вирішувати кому надавати житло, а кому ні. Переміщення проблеми у поле власного вибору спрощує орендні стосунки до індивідуальних проблем, нівелюючи її системний характер. Постійне обмеження можливостей певних груп людей - проблема не індивідуальна, вона стосується нерівностей на рівні всього суспільства. Окрім цього, відхід до індивідуального рівня не спонукає рефлексії та можливим змінам існуючих практик. Насправді, поширеність упереджень та стереотипів, які переростають в дискримінацію - соціально сконструйовані реальність, яка може бути зміненою шляхом певних політичних рішень.

“Про студентів, давайте спочатку розмежуємо, що таке дискримінація. Це утиск прав якої-небудь категорії людей, правильно? Я б не сказав, що права чийсь утискають, їм просто відмовляють частіше. Це не утиск прав, це особистий вибір більше, ніж утиск прав. Тобто це більше до стереотипів все ж таки відноситься, як на мене.”

Орендні стосунки сприймаються як неформальні, в яких відсутні чіткі правила

та забов'язання. Вони є моралізованими, замість правил, є “гарна” та “погана” орендодав.иця. Таке сприйняття сприяє закріпленню існуючої ситуації, а не її зміни.

“Потрапити на гарного бажано. Я чув багато різних ситуацій. Виселяли по будь-яким причинам, тому тут чисте везіння. Потрапиш на гарної, чесноі людини, буде все чітко. Якщо вже потраплять які-небудь не дуже адекватні, зрозумілі люди, буде багато бід.”

“Гарантій немає взагалі ніяких, тобто це чисто довірчі та як правило, неформальні стосунки з орендодавцем, чим вони більш довірчі та неформальні, тим, напевно, краще.”

Навіть в тих випадках, коли студентство зазначало, що пережитий досвід відмови чи зміни умов оренди через їх ознаки викликав в них занепокоєння та неприємні відчуття, все одно дана ситуація не проблематизувалась на системному рівні. Найчастіше, такі випадки сприймались як діність, як варіація певної норми, яка може трапитись при оренді і відповідно, яка не потребує змін.

“Я не зациклювалась, просто все, наступний варіант та поїхали. Нічого тут сперечатися, нічого ображатися, нехай, люди різні бувають.”

Були студент.ки, яких обурювало та злило таке ставлення до них. Окрім цього, декілька людей розказували, що не казали про певні свої ознаки до певного часу, або придумували інші, які їх не стосувались, щоб отримати позитивну відповідь щодо оренди житла. Таким чином, студентство для захисту власних прав не звертається до законодавства чи інших правозахисних механізмів, обираючи при цьому говоріння про конвенційно схвалювальні статуси (робота в ІТ). Наявність більш чи менш схвалювальних статусів орендодави.цями також свідчить про нерівні можливості різних людей.

“...Коли я просто знімала не одна, а з хлопцем, томи просто набрехали, що він там сайти робить, а я дизайнер, нам здали квартиру на місяць, тобто це якась принципова різниця звідки ми беремо гроші? Я цього не розумію.”

“...Судячи з мого особистого досвіду, якщо знайшов гарну квартиру, ти от її вже підібрав, та в неї побував, подивився, тобі вона сподобалась, то краще за всього до самого моменту підписання договору не говорити, що я з Луганської області аба з Луганська, їх це теж часом бентежить.”

Наявність житла - базова необхідність людини, від неї залежить реалізацію люди в інших сферах життя. Його відсутність, або обмежені можливості до оренди суттєво позначаються на роботі, освіті тощо. Одна з інформанток зазначила, що не лише обмежені можливості ставили у скрутне положення, а пережитий досвід дискримінації суттєво вплинув на ментальне здоров'я, що відобразилось на навчанні:

“...І в підсумку я на два з половиною - близько трьох місяців вилетів просто взагалі з навчання. Всі мої плани вийти на бюджет коту під хвіст...Я пішов до психіатра та мені прописали препарати все необхідні і ось тільки зараз, через, напевно, вересень, жовтень, листопад, грудень, січень, через 5 місяців тільки почало все налагоджуватись. Тільки зараз інколи починаю почувати, що я в тому своєму постійному стані, в якому я був до цього...”

Студентство також висловлювало стереотипи та упередження, ймовірно це пов'язано із поширеними у суспільстві стереотипів та упереджень. Різниця в орендних стосунках полягає в тому, що орендодавці мають монопольну владу, якій сприяє невелике опадаткування нерухомості, відсутність плати за землю та відрахування на капітальні ремонти, володіння товаром, який стосується колективного символічного капіталу. Все це породжує нерівність і можливості

реалізації дискримінації орендодавцями.

“Це залежить від віку людини, тобто якщо це бабуся, то в неї все, в сенсі червоний? Є тільки білий, чорний, коричневий, рудий [колір волосся].”

Домовленості між орендарками та орендодавцями. Більшість студенток, які брали участь в дослідженні уклали договір оренди. Їх мотивацією була можливість забезпечити себе, умови від орендодавиці, без яких неможливо було б винайняти житло.

“А я в принципі, заключаю договір, щоб бути впевненим в тому, що в мене є якийсь доказ того, що я проживаю на цій території законно та маю повне право навіть не допускати власників, хоч вони попередять мене там за 10 хвилин. Ну, тобто маю особистий простір, в який не будуть вторгатися сторонні люди.”

Разом з тим, частина студентства не знала про свої права та які можливості дає договір оренди. Деякі інформантки хибно вважали, що договір дійсний лише з підписом нотаріуса, або тільки якщо орендодавець є приватною підприємницею.

Студентство декларувало намір скористатись договором у разі необхідності захисту власних прав. Вони б зробили це у разі виселення, зміни умов, звертання до договору у разі розбіжностей щодо умов. Разом з тим, чіткого сформульованого механізму дій що робити в такій ситуації не було. Також були сумніви, що ті органи чи служби, до яких можна звернутися по допомогу в такій ситуації справді їй нададуть.”

“Так, я б все з нього вижав, що можливо. Тут інше питання, допомогло б це, напевно, лише в тому випадку, коли або в мене, або в когось з моїх друзів, знайомих є які-небудь друзі, знайомі, ну тобто оце вес. Чесно кажучи, довіри до

поліції в мене особливо немає...”

Спираючись на визначення дискримінації як нерівне відношення до людини або групи людей, засноване на їх статусах (вік, вірування, стать тощо), яке обмежує доступ до соціальних ресурсів (освіта, житло, робота тощо) [Bell, 2013], можемо зробити висновок, що наші інформант.ци стикались із дискримінацією за такими ознаками: вік, стать, зовнішній вигляд, територіальне походження, сімейний стан.

3.2. Множинна дискримінація студентства при оренді житла: кейс Києва

Дискримінація при оренді є множинною. Одна людина може мати декілька ознак, статусів, характеристик тощо. Вони можуть перехрещуватись та поглиблювати вразливе становище людини. Так, студент.ка внутрішньо переміщена особа, може зазнавати дискримінації не лише за ознакою внутрішньо переміщеною ознакою, а також за іншими. Наприклад, національності, гендерної ідентичності тощо. Дискримінація за цими ознаками не відбувається поодинокі, це поєднання та перехрестя.

В нашому дослідженні, був випадок, де поєднувались такі ознаки: ВПО, чоловік, вік, грузинська національність. Ці ознаки були у батька та сина, суттєвими відмінностями в ознаках був вік. Для сина, приналежність до грузинської національності нівелювало негативний, для орендодав.иці, статусу внутрішньо переміщеної особи. Також це залежить від контексту - конкретної орендодави.ці та її упереджень.

“...Однак, все ж таки, впливає, певно ще те, що я грузин, а до грузинів навіть більш лояльно відносяться, ніж просто до українців, котрі звідти [з Луганська або Донецька], тому що “о, грузин!” Я, чесно, не розумію, в чому прикол, але якийсь явно є...”

Подібні ситуації з різними ознаками відбуваються постійно, тому що вони не існують у вакуумі, а залежать від контекста та від нього в різних ситуаціях домінує та чи інша ознака.

Критерії та ознаки, за якими орендодав.иці приймають рішення про оренду житла є вкрай суб'єктивними. У різних людей це різні умови, ознаки. Дискримінувати можуть будь-кого, навіть якщо здається, що людина “вписується” у висунуті вимоги:

“Віком, так, я тоді сказала, ну тобто, якщо у вас сімейна пара віком вісімнадцяти років, ви не вважаєтесь сімейною парою, це у вас підліткова дурість, буває.”

Студентство може зазнавати дискримінації від різних актор.ок, пов'язаних із орендою житла: орендодав.иць, ріелтор.ок. Окрім цього, студентство може винаймати не окреме житло, а ділити його із кимось. В цьому випадку, можливі випадки дискримінації від співмешкан.ок. Інформант.ка, внутрішньо переміщена особа, повідомила про такий випадок:

“...Одна моя сусідка, яка проживала в сусідній кімнаті, в неї от якраз на цей рахунок були дуже сильні упередження, які вилилися з часом по відношенню до мешканців Луганська...мене звинуватили в тому, що я просто звідти. Ну так, я звідти і що.”

Наявність різних ознак може як сприяти отриманню позитивної відповіді щодо оренди житла та більш зручних умов оренди, так і сприяти відмовам та обмеженням в умовах оренди. Так, студент.ки розповідали, що приналежність до інформаційної індустрії сприяють позитивним відповідям від орендодав.иць.

Одна людина може мати різні ознаки, які в залежності від контексту будуть сприяти збільшенню чи зменшенню модливостей до оренди. Так, одна з іформант.ок, чий генлерний дисплей збігався з її ідентифікацією себе та

приписуваної біологічною статтю - жінки, міг вписуватись у стереотипи орендодав.иць про меншу платоспроможність та нестабільність жінки, проте дотичність до сфери інформаційних технологій невілювало це.

3.3. Рекомендації щодо запобігання інтерсекційної дискримінації при оренді житла

Оскільки на ринку оренди є групи людей, які зазнають множинної дискримінації, потрібна розробка цілісної державної житлової політики, яка б включала неприбутковий сектор оренди, який міг би забезпечити потреби найбільш вразливих груп.

Зважаючи на те, що студентство не завжди могло ідентифікувати випадки дискримінації як дискримінаційні є потреба в проведенні інформаційно компанії стосовно того, що таке дискримінація, які її види та прояви.

Окрім цього, є потреба у проведенні інформаційної компанії щодо протидії та дискримінації серед ріелтор.ок та орендодав.иць.

Все це могло б посприяти оприявленню дискримінації як негативного явище, а не його унормування, що посприяло б її зменшенню.

Оскільки, частина студентства не була обізнана у тому які договори дійсні та як їх використовувати для захисту власних прав, слід провести інформаційну компанію та заходи, спрямовані на підвищення обізнаності щодо власних прав.

ВИСНОВКИ до розділу 3

Стосунки між орендодави.цями та орендар.ками сприймаються як неформальні, тіньові та моралізовані. Відбувається толерування дискримінаційних практик, які сприймаються як варіацією норми. Все це сприяє закріпленню існуючих нерівностей на ринку оренди.

Студентство зазнавало множинної дискримінації. В залежності від контексту, певна ознака збільшувала чи зменшувала можливостей до оренди житла.

Студент.ки стикались з дискримінацією за такими ознаками: стать, сімейний стан, вік, зовнішній вигляд, територіальне походження. Були випадки прямої та непрямой дискримінації. Також були наявні стереотипи та упередження щодо сексуальною орієнтацією, наявністю тварин, дітей, національністю.

Студентство також висловлювало упередження та стереотипи, це може свідчити про поширеність упереджень та стереотипів в сфері оренди житла. Відмінність полягає в тому, що орендодавці мають монопольну владу та приймають рішення, які можуть дискримінувати, на відміну від орендар.ок.

Інколи студентство розповідало, що дискримінаційні практики викликали у них неприємні почуття, але навіть такі випадки сприймалися варіацією норми та такими, що є індивідуальними, а не системними проблемами, які потребують змін.

Студентство укладає договір з метою захистити власні права, проте не завжди обізнано щодо того, як він може захистити і який чіткий механізм дій в разі конфліктної ситуації. Існували хибні думки, що договір дійсний лише за підписом нотаріуса.

ВИСНОВКИ

Таким чином, специфіка соціологічного підходу у дослідженні дискримінації полягає у розгляді цього явища на рівні інтеракції між конкретними індивідами, та на системному рівні, пов'язаному із системами соціальних нерівностей у суспільстві. Науков.иці розрізняють дискримінацію як нерівні наслідки та відмінне відношення. Нерівні наслідки сприяють оприявленню конструювання нерівностей: як існуючі нерівності та практики дискримінації укорінюють ще більші обмеження для різних груп. Визначення дискримінації як нерівного відношення до певних груп використане у емпіричній частині нашої роботи.

Застосування інтерсекційного підходу при дослідженні упереджень та установок при оренді житла ставить у фокус аналізу соціальну нерівність при оренді житла, розгляд стосунків між орендодав.ицями та орендар.ками як владних та ієрархічних. Завдяки інтерсекційному підході є можливість описати та проаналізувати дискримінацію як системне явище, яке стосується різних груп людей. Звернути увагу на те, що є групи, які зазнають дискримінації не лише за однією ознакою, а декількома ознаками одночасно, або в залежності від контексту домінувати може та чи інша ознака, характеристика. Саме інтерсекційний підхід враховує перехресність ознак та розглядає їх комплексно через призму соціальних нерівностей.

Таким чином, орендодав.иці володіють монопольною владою та монопольною рентою. Орендар.ки не мають цієї влади та знаходяться у залежному відношенні від орендодав.иць, які можуть встановлювати неформальні бар'єри, дискримінувати та підвищувати ціни.

Групи людей, щодо яких існують певні стереотипи та упередження, можуть зіштовхнутись із дискримінацією при оренді житла. Люди, які зазнають множинної дискримінації, знаходяться у більш вразливому положенні. Одним з можливих варіантів збільшення доступу до житла цих груп - наявність соціального житла, головною метою якого не є прибуток. Наявність такого житла та його частка на ринку оренди залежить від державної житлової політики. Так, ринки оренди можуть бути унітарними та подвійними.

Порівняльний аналіз щодо опису специфіки дискримінації при оренді житла за результатами досліджень в США, Швеції, Німеччині та Україні показав відмінність у тому, яка група є найменш привілейованою, що зумовлено історичним та соціальним контекстом. Також, наявні відмінності щодо доступу до соціального житла та його частки на ринку оренди, що має зв'язок із більшими чи меншими можливостями вразливих груп до житла. Існують відмінності у національних законодавствах щодо антидискримінаційних законів, а саме: як вони регулюються та є більш чи менш доступними інструментами для вразливих груп щодо захисту власних прав.

Отримані результати дослідження дискримінації студентства при оренді житла в Києві свідчать, що орендні стосунки сприймаються як неформальні, в яких відсутні чіткі правила та зобов'язання. Наявні стереотипи та упереджень щодо віку, статі, сімейного стану, наявності дітей, територіального походження, наявності дітей, зовнішнього вигляду, сексуальної орієнтації, національності. Існують випадки множинної дискримінації щодо певних груп. Стереотипи та упередження є унормованими у стосунках між орендодавцями та орендарками. Здебільшого, вони сприймаються студентством як нормальні, буденні. Не всі орендарки обізнані, що договір є дійсним без підпису нотаріуса, тому не завжди його укладають. Тобто, студентство не завжди обізнано щодо власних прав, а також не завжди мало розуміння як ці права можна захистити.

Таким чином, ринок оренди житла в Києві відтворює нерівність між орендодавцями та орендарками. Це позначається у наявності стереотипів та упереджень, які можуть бути реалізовані у дискримінацію щодо певних груп.

Держава не передбачає соціального житла для груп, які зазнають множинної дискримінації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабак М. Словник Європейського інституту з гендерної рівності / пер. М. Бабак, О. Давліанової, М. Дмитрієвої, Л.Компанцевої, М.Козир, К.Левченко, М. Скорик, О. Суислової. // – Київ : «Вістка», 2021. – 170 с.
2. Гарві Д. Бунтівні міста. Від права на місто до міської революції. перек: В.Циба. – 2021. – с. 287.
3. Гнатюк, Т. О. Доступ внутрішньо переміщених осіб до житла у харківській області. Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка 21, Вип. 9 – 2016. – с. 108.
4. Гофман І. Стигма: нотатки про управління зіпсованою ідентичністю. Частина 1- 2. Переклад: М.С.Добряковой. – 1963. – С. 40 . [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.hse.ru/data/2011/11/15/1272895702/Goffman_stigma.pdf
5. Закон України “Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні” від 13 травня 2014 р. №1263-VII [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>
6. Закон України “Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків” від 7 грудня 2017 р. № 2229-VIII [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>
7. Звіт національної системи моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами. Міжнародна організація з міграції (МОМ) – 2020. – с. 43.

8. Сейко, Н. А. Ейджизм (ageism). Енциклопедія прав людини : соціально-педагогічний аспект : [колективна монографія] / кол. авт., за заг. ред. проф. Н. А. Сейко ; відп. ред. Н. П. Павлик. – 2014.
9. Товщик С. А. Стигматизація (stigmatization) // Енциклопедія прав людини: соціально-педагогічний аспект:[колективна монографія]/кол. авт., за заг. ред. проф. НА Сейко; відп. ред. НП Павлик. – 2014.
10. Федорів П. Державна житлова політика в Україні: сучасний стан та перспективи реформування. / П.Федорів, Н.Ломоносова // – К.: Аналітичний центр CEDOS, 2019. – 132 с.
11. Шевченко, З. В. (Уклад.). Словник гендерних термінів. Черкаси: видавець Чабаненко Ю. – 2016. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://a-z-gender.net/ua/intersekcijnist.html>
12. Auspurg Katrin, Thomas Hinz, and Laura Schmid. "Contexts and conditions of ethnic discrimination: Evidence from a field experiment in a German housing market." *Journal of Housing Economics* 35 – 2017. – p. 26-36.
13. Becker, G.S. *The Economics of Discrimination*. The University of Chicago Press: Chicago; 1971.
14. Blank M. National Research Council. *Measuring Racial Discrimination*. Panel on Methods for Assessing Discrimination/Marilyn Dabady, and Constance F. Citro, Editors// Committee on National Statistics, Division of Behavioral and Social Sciences and Education. Washington, DC: The National Academies Press. – 2004. – P. 306.
15. Borgatta E. *Encyclopedia of Sociology* / Edgar F. Borgatta, editor-in-chief, Rhonda Montgomery, managing editor // — 2nd ed. - 2000.
16. Carlsson, Magnus, and Stefan Eriksson. Discrimination in the rental market for apartments. *Journal of Housing Economics* 23. – 2014. – p. 41-54.
17. Choo, Hae Yeon, and Myra Marx Ferree. Practicing intersectionality in sociological research: A critical analysis of inclusions,

interactions, and institutions in the study of inequalities. *Sociological theory* 28.2 – 2010. – p. 129-149.

18. Crenshaw, Kimberle. Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. *University of Chicago Legal Forum*. Article 8. – 1989.

19. Hancock Ange-Marie. *Intersectionality An Intellectual History*. Oxford University Press. – 2016. – p. 249.

20. Hanson, Andrew, and Zackary Hawley. Do landlords discriminate in the rental housing market? Evidence from an internet field experiment in US cities. *Journal of urban Economics* 70.2-3. – 2011. – p. 99-114.

21. Hardiman, R., Jackson, B., & Griffin, P. Conceptual foundations for social justice courses. In M. Adams, L. A. Bell, & P. Griffin (Eds.), *Teaching for diversity and social justice*. New York, NY: Routledge. – 2nd ed. – 2007. – p. 35–66.

22. Harloe, M. (1995) *The People's Home?: Social Rented Housing in Europe and America*. Oxford UK and Cambridge USA: Blackwell. – 1995. – p. 579.

23. Kemeny, J. *From public housing to the social market: Rental policy strategies in comparative perspective*. London: Routledge. – 1995. – p. 194.

24. Knight, Ben. Berlin's revolutionary rent cap — success or flop? *Deutsche Welle*. – 2021. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://p.dw.com/p/3pl4s>

25. Kohler-Hausmann, I. *Discrimination*. Oxford University Press. – 2011. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199756384/obo-9780199756384-0013.xml#obo-9780199756384-0013-bibItem-0001>

26. May, Vivian M. Pursuing intersectionality, unsettling dominant imaginaries. Taylor & Francis / Vivian M. May. – 2015. – p. 279.
27. Oltermann, Philip. Berlin's rental revolution: activists push for properties to be nationalised. The Guardian. – 2019. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.theguardian.com/cities/2019/apr/04/berlins-rental-revolution-activists-push-for-properties-to-be-nationalised>
28. Pager, Devah, and Hana Shepherd. "The sociology of discrimination: Racial discrimination in employment, housing, credit, and consumer markets." *Annu. Rev. Sociol* 34. – 2008. – p. 181-209.
29. Quinn, Diane M., Michelle K. Williams, and Bradley M. Weisz. "From discrimination to internalized mental illness stigma: The mediating roles of anticipated discrimination and anticipated stigma." *Psychiatric Rehabilitation Journal*. – 38.2 – 2015: p.103 – 108.
30. Reskin, B. The Race Discrimination System. *Annual Review of Sociology*. 38(1). – 2012. – p. 17–35.
31. Salentin, Kurt and Heitmeyer, Wilhelm. "Discrimination". *Encyclopedia Britannica*. 26 Aug. 2020. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.britannica.com/topic/discrimination-society>.
32. Schwegman, David. Rental market discrimination against same-sex couples: Evidence from a pairwise-matched email correspondence test. *Housing Policy Debate* 29.2. – 2019. – p. 250-272.
33. Sloan, Lacey M. *Critical Multiculturalism and Intersectionality in a Complex World* / Lacey M. Sloan, Mildred C. Joyner, Catherine J. Stakeman, Cathryne L. Schmitz // Oxford University Press. – 2018. – p. 161.
34. Tester, Griff. An intersectional analysis of sexual harassment in housing. *Gender & Society* 22.3. – 2008. – p. 349-366.
35. The Fair Housing Act. – 1968. [Электронный ресурс] / Department of Justice. – Режим доступа: <https://www.justice.gov/crt/fair-housing-act-1>

36. Trochmann, Maren. Identities, intersectionality, and otherness: The social constructions of deservedness in American housing policy. *Administrative Theory & Praxis* 43.1. – 2021. – p. 97-116.

37. UNIDOS-16. Опитування першокурсників. Київський національний університет ім.Тараса Шевченка; листопад – грудень – 2020. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://unidos.univ.kiev.ua/sites/default/files/files/unidos16_1_v4_common.pdf

38. UNIDOS-16. Опитування студентів. Київський національний університет ім.Тараса Шевченка; листопад. – 2020. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://unidos.univ.kiev.ua/sites/default/files/files/unidos16_25common.pdf

39. UNIDOS-15. Опитування першокурсників. Київський національний університет ім.Тараса Шевченка; листопад. – 2019. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://unidos.univ.kiev.ua/sites/default/files/files/reliz_un_15_1kga.pdf

40. UNIDOS-15. Опитування студентів. Київський національний університет ім.Тараса Шевченка; листопад. – 2019. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://unidos.univ.kiev.ua/sites/default/files/files/realiz_un_15_2-6kga.pdf

ДОДАТОК А

Дослідження дискримінації при оренді житла в Києві

Методологічна частина

Об'єкт: соціальні практики при оренді житла

Предмет: дискримінація студенток та студентів при оренді житла

Мета: дослідити прояви дискримінаційних стереотипів, практик та неформальних бар'єрів при оренді для студентства

Завдання:

- дослідити специфіку стосунків між орендодавицями та орендарками житла;
- з'ясувати форми та види дискримінації, з якими стикається студентство при оренді житла;
- виявити, з якими упередженнями та стереотипами стикається студентство, коли орендує житло;
- з'ясування ставлення студентства до дискримінації та її причин;

- дослідити практики укладання договорів оренди;
- визначити думки студентства щодо шляхів захисту власних прав у разі їх порушення під час оренди.

Теоретична, емпірична інтерпретація основних понять дослідження:

Поняття	Теоретичні інтерпретація (теоретичний опис поняття)	Емпірична інтерпретація (відображення поняття у емпіричній реальності)
Дискримінація	Рішення, дії або бездіяльність, спрямовані на обмеження або привілеї стосовно особи та/або групи осіб за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, сімейного та майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками, якщо вони унеможливають визнання і реалізацію на рівних підставах прав і свобод людини та громадянина	Типи дискримінації: за віком, за статтю, за «пропискою» або територіальним походженням, за національністю або етнічністю, за мовою спілкування, за сексуальною орієнтацією, за наявністю домашніх тварин, за наявністю дітей, за станом здоров'я, за інвалідністю, за релігійні переконання, за політичні переконання, за сімейним станом, за

		<p>вагітністю/годуванням груддю.</p> <p>Прояви дискримінації: упередження, стереотипи</p> <p>Наслідки дискримінації: проблеми із психологічним здоров'ям; небажання орендувати житло</p>
<p>Форми дискримінації</p>	<p>До форм дискримінації відносять: пряму, непряму дискримінацію та утиск.</p> <p>Пряма дискримінація — рішення, дії або бездіяльність, що призводять до випадку, коли до особи та/або групи осіб за їх певними ознаками ставляться менш прихильно, ніж до інших осіб в аналогічній ситуації;</p> <p>непряма дискримінація — рішення, дії або бездіяльність, правові норми або критерії оцінки, умови чи практика, які формально є однаковими, але під час здійснення чи застосування яких виникають чи можуть виникнути обмеження або привілеї стосовно особи та/або групи осіб за їх певними ознаками;</p>	<p>Пряма дискримінація: відмова у оренді, підвищення орендної плати із зазначенням причини, яка пов'язана із особистими характеристиками.</p> <p>Непряма дискримінація: відмова у оренді, підвищення орендної плати через особисті характеристики, при цьому, орендодавець може прямо не називати причини відмови, але опосередкована інформація свідчить про це.</p>

	утиск — небажана для особи та/або групи осіб поведінка, метою або наслідком якої є приниження їх людської гідності за певними ознаками або створення стосовно такої особи чи групи осіб напруженої, ворожої, образливої або зневажливої атмосфери.	Утиск: принизливі, зневажливі висловлювання від орендодавця щодо особистих ознак орендаря.
Оренда житла	Оренда житла в Україні передбачає надання житлового будинку або квартири її власником у користування іншій фізичній чи юридичній особі на визначений строк для цільового використання та за орендну плату	Пошук оренди житла через: ріелтора, сайтів, знайомих тощо. Труднощі при оренді житла: дискримінація, велика орендна плата, відсутність гарантій безпеки. Наявність/відсутність договору оренди.

Методична частина

Відсутність статистичної інформації щодо випадків дискримінації за результатами опитувань, даних реєстрів та інших джерел зумовлюють потребу використання якісних даних.

Теоретична модель вибірки: студентки та студенти, які мали досвід дискримінації при оренді житла; на даний момент орендують житло, або мали досвід оренди за останній рік.

Метод збору: снігова куля до теоретичного насичення вибірки.

Гайд глибинного інтерв'ю

Доброго дня! Мене звати Єлизавета, я проводжу дослідження щодо оренди житла в Києві. Наша розмова займе близько години. Немає правильних чи неправильних відповідей. Отримана інформація - конфіденційна. Отримані дані будуть використовуватись в дослідницьких цілях.

Дякую, що погодились взяти участь!

1. Розкажіть, будь ласка, про себе (вік, курс навчання, спеціальність).
2. Скажіть, будь ласка, коли Ви вперше почали орендувати житло? З якої причини?
Скільки разів за період Вашого студентства Ви намагалися винаймати житло?
Ви винаймаєте житло зараз?
3. З ким на даний момент Ви проживаєте?
4. Чи плануєте орендувати в майбутньому? Чому?
5. Як Ви ставитесь, до можливості орендувати житло все життя?
А до придбання житла у власність?
Які позитивні, негативні моменти Ви можете назвати.
6. Розкажіть, будь ласка, про свій досвід пошуку та орендування житла.
Якими послугами користувались? (рієлтора, спеціальними сайтами)
Чи укладали договір оренди?
Якщо ні, то якою була мотивація орендодавців? А Ваша?
Чи була можливість реєстрації місця проживання?
7. Розкажіть, будь ласка, що Вас змушувало припиняти орендувати житло та шукати нове?
8. У Вас був досвід, коли договір, допоміг Вам захистити Ваші права?
Розкажіть, про це, більш детально.
9. Скажіть, будь ласка, у разі виникнення конфліктів із орендодавцем, Ви б використовували договір, щоб захистити свої права?
Ви вважаєте, що договір може захистити Ваші права?

10. Скажіть, Ви зазнавали упередженого ставлення до себе під час пошуку або орендування житла? Розкажіть, будь ласка, про це, більш детально.
11. Розкажіть, будь ласка, через що орендодавець ставився упереджено ?
12. Розкажіть, будь ласка, як Ви реагували на упереджене ставлення щодо себе? (відмову в оренді)
13. Вам відмовляли в оренді житла? Чому?
14. Ви можете сказати, що відмова в оренді та упереджене ставлення є дискримінацією? Чому?
15. Як Ви гадаєте, це пов'язано із стереотипами, які є у суспільстві або не пов'язано? Якщо так, то з якими?
16. Розкажіть, як Ви почували себе, після того що сталось. Як це вплинуло на вас? На Ваше самопочуття?
17. Скажіть, таке упереджене ставлення щодо Вас, якимось вплинуло на те, як в подальшому Ви обирали (або обиратимете) житло? Як само?
18. Як Ви вважаєте, які ще є труднощі при пошуку та оренді житла?